

Ю.А. Петрушэўская, магістр філал. навук
(МДУ імя А.А. Куляшова, г. Магілёў)

ПАРЭМІЯЛАГІЧНЫ МІНІМУМ І АСНОЎНЫ ПАРЭМІЯЛАГІЧНЫ ФОНД БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў ПІСЬМОВЫХ КРЫНІЦАХ І Ў ВУСНЫМ МАЎЛЕННІ

Заснавальнік “структурнай парэміялогіі” Р.Л. Пермякоў распрацаваў у канцы 1960-х – пачатку 1980-х гг. адмысловую методыку “парэміялагічнага эксперыменту” і вызначыў “парэміялагічны мінімум” (на матэрыяле рускай мовы) – мінімальную колькасць прыказак, якія вядомы ўсім (або пераважнай

большасці) носьбітаў мовы. Нягледзячы на недасканаласць эксперыменту Р.Л. Пермякова, якую час ад часу адзначаюць парэміёлагі [1], а таксама на крытыку саміх прынцыпаў вызначэння парэміялагічнага мінімуму, якая пашырылася ў апошні час [2], важнасць гэтага паняцця пры дыферэнцыяцыі парэміялагічнага фонду ўжо нікім не аспрэчваецца.

Паводле вядомага сцвярджэння Р.Л. Пермякова ў яго манаграфіі “Основы структурной паремиологии” (1988), “паремиологический минимум какого-либо языка (народа) – это в миниатюре (сокращении до возможного минимума) весь паремиологический фонд данного языка (или народа). Он обладает всеми (или почти всеми) основными особенностями всего паремиологического фонда, т. е. имеет основной набор его реалий, полный набор его логических конструкций и набор его лингвистических образцов разных типов. По паремиологическому минимуму можно изучать все основные свойства паремиологического фонда данного языка (или народа) вообще” (стар. 212–213).

Разам з тым, паводле меркавання Я.Я. Іванова, функцыянальная і зместавая актуальнасць адзінак парэміялагічнага мінімуму абмяжоўваюцца тым ці іншым перыядам гістарычнага развіцця мовы. Калі ж прааналізаваць ўвесь парэміялагічны фонд той ці іншай мовы паводле яго дыяхранічнай перспектывы, то можна заўважыць пэўную колькасць адзінак, значэнне і лексічна-граматычны склад якіх не змяняецца на працягу стагоддзяў і якія актыўна ўжываюцца ў сучасны (для даследчыка) перыяд функцыянавання мовы. Сукупнасць такіх прыказак вызначаецца як “асноўны парэміялагічны фонд” мовы – “корпус пословиц, которые являются общеизвестными и наиболее употребительными, а это значит содержательно актуальными для носителей языка на различных этапах его исторического развития, включая современный период” [2, с. 52].

Спробы вызначыць беларускі парэміялагічны мінімум прадпрымаліся не аднойчы і з рознымі мэтамі. Першай такой спробай можна лічыць шырока вядомы “Слоўнік беларускіх прыказак І.Я. Лепшава і М.А. Якалцэвіч (1996),

у якім, паводле аўтараў, “апісваецца каля 1000 найбольш ужывальных прыказак”, а ў другім выданні гэтага ж слоўніка (2002) – ужо “каля 1500 найбольш ужывальных прыказак”. Ужывальнасць прыказак, якія ўвайшлі ў гэты слоўнік, пацвярджаецца тым, што яны былі зафіксаваны аўтарамі ў мастацкай і публіцыстычнай літаратуры галоўным чынам ХХ ст. Аднак тое, што аўтары слоўніка абмежаваліся толькі пісьмовымі тэкстамі, а таксама ніяк не вызначылі ступень ужывальнасці (частотнасці) прыказак, дазваляе лічыць мноства адзінак, якія ўвайшлі ў “Слоўнік беларускіх прыказак”, па-першае, найбольш ужывальнымі толькі ў пісьмовым варыянце сучаснай беларускай літаратурнай мовы, а па-другое, неаднолькавымі паводле іх ужывальнасці і, адпаведна, вядомасці носьбітамі мовы.

Наступныя дзве спробы вызначыць парэміялагічны мінімум беларускай мовы рабіліся эксперыментальным шляхам.

Першая такая спроба належыць М.Ю. Котавай, якой былі выяўлены і ўдакладнены парэміялагічныя мінімумы славянскіх моў, у тым ліку і беларускай мовы, пры падрыхтоўцы “Русско-славянскага слоўніка слоўцаў і афарызмаў з англійскімі эквівалентамі” (2000). У выніку было ўстаноўлена, што з 652 беларускіх прыказак (якія адпавядаюць 500 рускім), 281 маюць шырокую ўжывальнасць, 308 агульнавядомыя, але не маюць шырокай ужывальнасці, і 63 не ўжываюцца ў сучасным маўленні, а таксама было вызначана ядро беларускага парэміялагічнага мінімуму – 87 прыказак, якія былі вядомы найбольшай колькасцю інфармантаў (90–100 %).

Другая спроба належыць Я.Я. Іванову, які незалежна ад з М.Ю. Котавай на падставе мадэрнізаванага парэміялагічнага эксперыменту Р.Л. Пермякова вызначыў парэміялагічны мінімум сучаснай беларускай літаратурнай мовы (каля 400–440 адзінак), у тым ліку і яго ядро (больш за 90 адзінак) [5].

Вынікі ўсіх спроб вызначэння беларускага парэміялагічнага мінімуму не супадаюць ні колькасна, ні якасна, аднак усе разам яны даюць падставы для акрэслення пэўнага мноства адзінак, якія з’яўляюцца найбольш ужы-

вальнымі і, адпаведна, найбольш вядомымі ў сучаснай беларускай мове (пачатку XXI стагоддзя).

Асноўны парэміялагічны фонд беларускай мовы таксама вызначаўся не адзін раз і на розным моўным і фальклорным матэрыяле.

Першай спробай акрэсліць састаў прыказкавых адзнак, якія на працягу стагоддзяў захавалі шырокую ўжывальнасць, не змяніліся паводле формы (з улікам варыянтнасці) і засталіся актуальнымі паводле свайго зместу, можна лічыць вызначаныя Я.І. Парэцкім у манаграфіі “Саломон Рысінскі” (1983) 150 дакладных і 75 недакладных парэміялагічных адпаведнікаў у першым у славянскім свеце друкаваным зборніку прыказак “Proverbiorum polonicorum” (1618) Саламона Рысінскага і ў зборніку беларускіх прыказак М. Федароўскага “Lud białoruski na Rusi Litewskiej” (1935), а таксама каля 15 парэміялагічных адпаведнікаў у зборніках Ф.М. Янкоўскага “Беларускія, прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы” (1962) і Саламона Рысінскага.

Другая спроба належыць Я.Я. Іванову, які абгрунтаваў прынцыпы і спосабы выяўлення асноўнага парэміялагічнага фонду беларускай мовы [4] і ў выніку супастаўлення беларускіх парэміяграфічных крыніц вызначыў састаў асноўнага парэміялагічнага фонду беларускай мовы (каля 456 адзнак) [5], у тым ліку ядро парэміялагічнага фонду – каля 119 найбольш старажытных беларускіх прыказак [3].

ЛІТАРАТУРА

1. Иванов, Е. Е. “Основной паремиологический фонд” русского языка и его соотношение с “паремиологическим минимумом” / Е. Е. Иванов // Мир русского слова и русское слово в мире : в 7 т. – София : Heron Press Ltd., 2007. – Т. 2. – С. 152–156.

2. Иванов, Е. Е. Паремеиологический минимум и основной паремеиологический фонд / Е. Е. Иванов // Паремеиология в дискурсе : [коллективная монография] / под ред. О. В. Ломакиной. – Москва : URSS : Ленанд, 2015. – С. 48–66.

3. Іваноў, Я. Я. Асноўны парэміялагічны фонд беларускай мовы і “Proverbiorum polonicorum” (1618) С. Рысінскага / Я. Я. Іваноў // Паланістыка – Полоністыка – Polonistyka 2006 : [зб. навук. прац] / рэд. А. Кіклевіч, С. Важнік. – Мінск : Права і эканоміка, 2006 [б]. – С. 79–94.

4. Іваноў, Я. Я. Да праблемы вызначэння асноўнага парэміялагічнага фонду беларускай мовы / Я. Я. Іваноў // Веснік Беларускага дзярж. ун-та. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка – 2006 [а]. – № 3. – С. 103–109.

5. Іваноў, Я. Я. Сацыялінгвістычныя параметры беларускіх прыказак (да праблемы вызначэння парэміялагічнага мінімуму і асноўнага парэміялагічнага фонду сучаснай беларускай літаратурнай мовы) / Я. Я. Іваноў // Мова і соцыўм : зб. навук. прац / пад. рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МТ “Брама”, 2004. – С. 201–224. – (Terra Alba. Т. 3).